

NEMZETI TÁRSALKODÓ

October 25dik napján 1836.

ÚTAZÁS A' NAGY KÜKÜLLŐ MELLETT.

Útazni és nem útazni, az embereket, égaljt, szemmel látott tapasztalásból, vagy otthon a' puha pamlagon kényelmesen heverészve könyvekől ismerni tanulni, mind egy; mert az ismeret szerzés szint oly, mint a' mesterség, melyet önerővel, saját kézzel, vagy gőz erőművek és gépelyek segedelmével egy iránt lehet gyakorlani. Az útazók a' nem útazók számára útaznak az az: oly útazók, kik útazásaikat leirni nem restek és a' nem útazó a' nem látott dolgoknak sokszor érdekeseb oldalait tanulja abból ismerni, mint azt az útazó látá, ki előtt, kivált ha gőzkocsin, vagy léghajón, vagy extrapostán útazik a' futólag megpillantott tárgyoknak csupán árnyékos fele tűnik-elő. Nálunk a' gőzkocsi és léghajó ismérten lények, darab ideig még a' pium desideriumok sorába tartozandók, extrapostán útazni pedig az irni nem szeretőknek vagy nem érkezőknek juta szerencse kik örömöstebb olvassák a' villám sebesen általok béútazott helyek leírását, mint magok írjanak, azonban bár olvasást kedvellő lenne mindenik, mert úgy nem veszne nyakán a' szegény magyar írónak sok álmatlan és fejtörés, 's élet tengethetési sanyaru gondok közt létre jött észszülöttje. Az irók aranykorát papiroskorunk ké-

sőre fogja elővarázslani. „Úgy de minek is olvasni!“ kiált Potrohósy úr, „szemrontás csak a' haszon.“ De könyörgők P. Uram, Önre nézve dicső találmány a' könyvirás, mert lám Ön mihelyt könyvbe tekinteni méltóztatik, legottan mint gyermek a' bájos ringatás alatt, elalszik; oh vajha hosszas hortyogásai közt valami jót álmodna!

A' folyók az utazók és utazások legfőbb pártfogóji; ezt minden nevezetes utazók Pliniustól és Marco Polotól fogva Humboldtig és Körösi hazánkfiáig tapasztaltak. Hátokon ladikban vagy sajtkán hordják az utast, partjaik szépségét 's gazdagságát elébe tárják, 's csak néhol a' berkek szent homályába vonult növényeket rejtik-el a' kémülő szem, mint a' látogatókat úzó könyvtárnok a' titok teli mysteriosus könyveket az avatatlanok előtt. Könyvtalalom, sajtónyomás, censura, meg annyi nyomtatási bibák a' társaság veli papirosu stereotyp kiadásu nagy könyvében, ingoványos mocsárok az ország úton, 's ész fellegek a' mező felett 's fizetetlen contók a' kereskedési defterben. A' folyók egyik különös tulajdona, hogy soha meg nem vénülnek 's bár ezerek óta futják habzó pályájokat; még is mindig ifju víz cseppeket hömpölyögtetnek. Eleven képe az időnek, mely ma az, a' mi tegnapp volt, és hónap is ugyan azon lesz, bár ha letünte alatt az egyesekre nézve most borus majd vidám. A' folyók elzuhogtát a' halak uszása, vijongása, a' vízi kigyók süvöltése, a' békák kváxolása, a' rákok hátra sietése, a' rajta ügető csónak evező lapátjainak csapkodásai fel nem tartóztatják, nem az időt is az emberek okos és bolond tettei, toll és fegyver harczi 's don quizottei kalandjai; és egy kis gyermek rivása, vagy a' vad önkény által a' népek sorából kitörölt nemzet véghörgése szint úgy ehangzik az elszálló időben, mint egy

mákszemnyi kő csubbanása a' lefolyó Küküllőn, mely mellett utazási jegyzetimet írom. Életphilosophiai szabályokat legbővebben a' folyók árasztanak sokkal hatósbakat, vizesebbeket professor Orbilius úr száraz tanításnál. Menj csak a' sebes hullámzatu folyam mellé, 's ha nézed a' tajtékzó habok fel és le tüntét, eszedbe jön, mily hamar dagad és apad a' zajongó érdem nélküli önhittek közbecse. Lásd az álfény elmosúl mint ama' homok domb, de a' való érdem megáll örökre trutzolva az idők viharjain mint e' szirt, melynek lábaitól szégyenteli öszve töretésben suhannak-el az ellenséges hullámok. Im e' gát a' gyorsan siető habok elébe szegzi magát, őket más útra térítendő, így áll az emberek világában is sokszor a' szép célra siető szent szándék elébe a' zsarnok hatalom. Ott ama' víz buborék mily rogyogással csillogtatja szivárvány színeit, büszkén lejtve a' víz tömeg ezüstjén, de csak egy szúszanat érje nincs többé. Így jár a' hiu gőz is, légvárak lebegnek agyában, 's megvetve tekint a' pór népre, 's mikor legfeszesebben pöffeszkedik ráleng az élet gond szele 's nyoma sem marad. Vezesd a' nagyra vágyót e' víz zuhataghoz, minden habnak magosról lezuhogta, 's millió víz porrá zuzottan örvénybe rohanta rászokólag hatand lelkire, ha csak azt már a' hizelgők dongásai 's roszra irányzott vad terveinek létesülte kő merényynyé nem tevék. Ily 's több efféle bölcselkedési gondolatra taníthatja a' nagy Küküllő a' mellette utazót; hát a' Duna, Themse 's más ily vízgoliát, ki több tártományokon foly keresztül, 's több tudós egyetemek lábainál zuhan-el, mily számtalan igazságra oktathatja hátán a' gőzhajó vándorát! csak az kár, hogy mi emberek taníttatni nem igen szeretünk 's az oktató és leczké-

zö társalkodás háznál is unalmas, mennyivel inkább úton?

A' nagy Küküllő ered Udvarhelyszékben Zetelakán felül a' Csíkkal határos Hargita oldalából, az úgy nevezett Küküllő főből; én ugyan nem dicsekedhetem azzal, hogy forrásából ittam volna, de igen, hogy mellette nőttem 's most lakom. Partjain innen és túl többször útaztam 's utazok, utazási jegyzeteimet tehát senki rossz neven nem veendheti. Zetelaka első helység mellette, lakosai mindnyájan deszkaval zsendelylyel, és épületi fakkal kereskedő munkás székelyek. Egy általán az e' környéki Hargita alji faluk élelem módjok a' deszka és fa kereskedés, egész karavánok 40 — 50 szekérből indulnak-el, 's le egész Fejérvárig viszik arujokat. A' föld kövecses, sziklás, vad és hideg, 's rozs és zabnál egyebet nem terem, 's ezt is szükön. De a' bükk és fenyő fa bőv, 's abból a' lakosok kiserzik a' mindennapit, 's itag határokon a' marha és juh-tartás divatoz. Zetelaka havasos hatarán sok a' medve, mely barmot és embert sokszor éles paskolással ézirogat aestheticat nem tudó tenyereivel, 's a' medvekaland sok Zetelakinak élte főbb története. Medve nevezetes állat, még a' csillagzatok közt is helyt talalt, egy Buffon könyveket tudna róla írni, de én csak oroszok és ciganyok tánczoltató kapoczányján látam ez eredeti vadon honában Rousseau elveihez hív állatot, 's róla nem többet, mint szabadságot és nemzetiségét vesztett eltiport népről, mondhatnék. Udvarhelyszékben legtöbb a' falva és laka végzetü helység, a' szönyomozók előtt eredete iránt különböző gyanításokat és véleményeket szülő; így látam egy kéziratban állittatni, hogy e' név annyi mint Seth laka: tehát itt lakott az ó testamentombeli Seth, — oh vajha a' paradicsom is,

„et aetas. quae vindice nullo
sponte sua fidem rectumque coleret“

honunkban lenne! —

Fenyéd mellett, Kadics-és Bethlenfalvák közt sebesen zúg-el a' Küküllő, de Udvarhely körül kigyói csavargásokat tesz, 's itt illó egy kisség körülnéznünk. Udvarhely a' Székelység anya városa, mert itt lakott hajdan a' Székelyek kapitánya 's a' lustralis könyvek az itteni levéltárban tartatnak. (?) A' város a' taxalis helyek közül való, országgyűlésre két követet szokott küldeni. Kormányja egy főbíróból 's több senatorokból álló tanács kezeiben van, de úgy nevezett nemes telkek is találtak benne, melyeken lakók a' Széktől függenek egy dulló felügyelete alatti tízedes, úgy a' vármellékiek is egy darabont alatt. Lakószáma mintegy 10,000 lélek, mindnyájon magyar nyelvűek 's többnyire mesteremberek; a' Szentimrén lakók földművesek és szekeresek, timár és csizmadia legtöbb. Utszái közül a' Botos-utza széles, egyenes 's a' karmely városban helyt fogható, ha épületei díszesek volnának, de ezek kettőt/hármat kivéve, földszintiek és alacsonok. Piacza az újonnan épült városház és két árusszin miatt szűk és szoros, de élelem neművel és kofakkal mindég bőven ellátva. Négy országos, de kivált a' keddi héti vásárai híresek, népesek 's kivált a' gabona kereskedés élénk. Egész Udvarhelyszékből tolúl ide a' népgyalog, lóháton és szekérrel, 's a' Botos-utza végétől a' kőkeresztig nem látsz egyebet embert és szekeret és vásárbíró, krétával a' szekereket jegyzőt. Utazók nem sok kényelmet lelhetnek Udvarhelyen, ha csak ismérőjük nincs, kinél szállásolhassanak, mert vendégfogadó és vendéglő egy sincs, a' Szarvasház nem méltó e' névre, de korcsoma elég, mert csak nem

minden második ház az. Úrnapja inneplése itten említést érdemel, mert erre a' Hargita alji 's szomszéd catholicus faluk egész népsége innepi menettel tódúl, 's impozant látmány ez egyforma viseletű néptengert fejér habokban hullámzani látni a' sok tarka zászlók árnyékában, 's még különösb és festményre méltóbb a' városi Jéhus congregatioja nevet viselő polgár katonaság, a' hány annyiféle mundurban és legyverben, egyformaság csupán a' kalapjokra tűzött csikos fű bokkrétában lévén; az innep délutánján mindenik borházból zeng a' ropogós muzsika, 's hallszik a' nemzeti táncz robaja, 's a' verekedés a' régi szokás szerént nem marad-el. Ha büszke Debreczen perezczével, K o l o z s v á r kenyérével és káposztájával, K é z d i v á s á r h e l y pogácsájával, U d v a r h e l y is dicsekedhetik béleseivel, melyek kivált az úgy nevezett nyolezkrajczárosok, oly saját és utánozhatatlan nemüek és ízüek, hogy ha egy angol lord ennék belőlök Londonba kívánná áltvarázslni. Az udvarhelyi asszonyi viselet székeleyes, fersing, előkötény, kis melyrevaló, 's a' leányok bár papucsban és hosszú köntösben is annyira hívek a' régi divathoz, hogy hajokat hosszú fonadékban szalagsukroztan bocsátják hátokon alá. „Bizony“ gatni az udvarhelyi szép nem szokott, hanem helyette „ugyan“t szokott mondani; jele, hogy itt az erkölcsi hitel nem romlott még annyira, hogy minden második szavát esküdöző bizonyokkal kelljen támogatnia. Látni valók még U d v a r h e l y t: a' catholic. sz. Miklós temploma egy dombon a' város felett, szép kilátással, belkészülete minden erdélyi templomok közt első, oltárlapjai gyönyörű és remek festések; a' reformatum templom a' piac felső felén, márvány szónok székkal 's 12 válto-

zatu orgonával; 's a' franciscanus barátok klaszroma, kapuján e' következendő disticonnal:

Hos ut paupertas muros extruxit in alta

Reflexit fluctus protinus unda suos,

czélzatul az egykor itt volt nagy vízáradásra. Van itt egy cath. gymnasium m. e. másfél száz tanulóval 's végre a' mi a' várost híressé teszi egy reformatum collegium, az idén 800 tanulóval négy professor alatt, kik papi tudományokat, honi törvényt, philosophiai, mennyiség, természet historiai 's több philologiai tudományokat tanítanak. Könyvtára 10,000 kötettel; olvasó társasága az ifiak közül alakulva, mely ujságokat 's néhány jelesb új könyveket saját költségén hozat. E' collegium alapját Bethlen János a' cancellarius veté-meg, 's utána gyámolítói, pártfogói és főcurátorai között mindég számított, és mais számít Bethleneket. A' mostani épület prof. Kis Gergely gondjai alatt létesült, 's lankadhatatlan szorgalmának köszönhetni, ez anya iskolának állandósulhatását. A' juris chatedra néhány buzgó honfiak segédéből nem rég állott-fel; 's ohajtandó, hogy a' derék Gál Mihályéhoz hasonló áldozatok nyujtassanak e' székely Minerva oltárára, papjainak számát szaporítandók. Régibb időben itt is Wolf philosophiáját tanították, későbbre midőn Kant lángesze a' philosophiába új éltet lehelte, midőn minden főbb iskolák e' königsbergi naptól kaptak világot, itt eclecticát zagyvaltak, de új világosság lőn, 's most Krug van divatban. Az etoni collegiumot az ángolok egyik nagy költője egy Odával tisztelé-meg, de Oda költő nem vagyok, azért egykori nevendéked e' prózai árnyéklátának idvezlete ne sértse szent falaid tudományi díszét, viruló iskola, 's te székely védgénius, áldást hintve lebegj felette!!!

A' város keletéjszaki felén fekszenek a' Kü-

küllőtől nem messze a' „Székelytámadtvár“ romjai; ezt János Sigmond építette volt, legyőzván a' Balassa Menyhárt indításából Valkai Miklós, Forró Miklós és Székely Antal által fellázított székelyeket. A' nemzeti dicsőséget hirdető emlék örök időki fennmaradásra méltó, de a' lealáztatásra készült bástyafal környezte börtön légyen kőhalom és bagolyfészek! Egy román író méla borongással tekint a' rabló lovagok saslakának om-ladványjaira, de én örömhévülten, hogy elmúlt a' kor, mely az erőszakot isteníté....

(Folytatása következik.)

AZ 1821IK ÉVBELI PORTUGALI CONSTITUTIO.

(Az Allg. Zeitung után.)

Az 1812iki spanyol alkotmány - constitutio - Cadix városban született volt; a' portugali, nyolcz esztendővel később, Oportóból vette eredetét, mely város 1820ban augustusban egy oly uralkodás ellen költ fel, a' mely kétszeresen gyűlölt vala, először, mivel az egykor megvetetett gyarmatból — Brasiliából —, másodszor, mivel egy idegentől, Beresford angol marsaltól gyakoroltatott. Jelen korunk könnyen felejtíel a' legfontosabb dolgokat is, különben a' spanyol és portugali tábor soraiból minapában támadt constitutio- kikiáltásokat a' legújabb időszak hallatlan és fenyegető jeleinek tekinteni nem lehetett volna, holott már ezelőtt tizenhat esztendővel éppen ezen jeleneteket láttuk Isla de Leon —, Oporto — 's Lissabonban. A' tizen nyolczadik portugali ezred vala az, mely Sepulveda ezredesével együtt Oportóban legelőbb az alkotmányt készítendő cor-

test kikiáltotta; 's 14 nappal később — sept. 15-dikén — példáját követték Lissabonban minden ezredek és népkatonák, midőn ama' száz tisztek, kiket Beresford lassankét csusztatott volt bé a' portugali táborba, nyugodtan nézték a' dolgot. Az akkor még Rio Janeiróban, Brásiliában tartozkodó Udvar, mely sokáig késedelmezett 's palliativ eszközzel — a' régi cortes egybehívásával — akarta a' vihart lecsendesíteni, végre feltételek nélkül engedett 's előre helybehagyta a' készitendő alkotmányt, melynek alkotásában még 1820ban elfogadtattak volt némely alapjai a' spanyol constitutionnak, noha az alkotmány maga csak 1821ben jött létre. 1821ik év januariusának 26ik napján tartatott az alkotmány-készitő cortes legelső ülése a' bahiai érsek elnöksége alatt. A' követek száma (azon arányt véve-fel hogy egy egy képviselője legyen minden 35,000 lakónak) százra határozatott. Ennek három negyed részénél több volt jelen az ülés kinyitásakor. Januarius 27ikén neveztetett ki cortes által az öt tagból álló igazgatóság (regensség), mely a' még Brásiliában levő király nevében uralkodjék *), és januarius 29ikén a' ministerium, melynek száma hasonlólag ötre határozatott. Most kezdődtek az új alkotmány feletti tanácskozások. Az inquisitio eltöröltetett és a' sajtó vagy nyomtatási szabadság 69 szavazattal 8 ellen megállittatott; mindazonáltal 46 szavazattal 31 ellen a' censura megtartott továbbra is az olyan írományokra nézve, melyek erkölcsiséget és vallást tárgyaznak. 69 szavazattal 17 ellen töröltetének el minden papi, 's egyező akarattal minden katonai privilegiumok.

*) Az igazgatóság tagjai valának: Don Fr. de San Luis, don Jose da Silva Carvalho (az utóbbi minister); don Santo-Mayor és marquis Castello Melhor. Ez a' legutolsó volt az elnök.

Legélénkebb vitatkozások azon kérdés felett támadának, ha valyon egy törvényhozó ház legyen-e vagy kettő, továbbá a' király vetoja, 's az országtanácsosainak (Staatsrath) alkotása felett. Hogy csak egy törvényhozó ház legyen, mint Spanyolországban, 59 szavazat elhatározá 26 ellen; 78 pedig 7 ellen végzé, hogy a' királynak ne legyen oly vetoja, mely szerént ő a' cortes által meghatározott valamely törvényt örökre félre vethessen, hanem legyen csak ideiglenes vetoja, 's ezen veto Portugalban még korlátoltabb lőn mint Spanyolországban. A' spanyol constitutio tudniillik, mint tudva van, fenhagyja a' koronának azt a' just, hogy a' cortes által határozott valamely törvényt két egymás után tartott cortesgyűlésen keresztül félre vethessen; 's csak ha a' cortesgyűlés harmadikszor is öszve jő, 's ugyan azt a' törvényt a' harmadik (évi) gyűlésben is elfogadandja, 's ismét király eleibe terjesztendi, tartozik a' király azt megerősíteni, úgy hogy a' rövid időszak miatt, melyre a' cortestagók választatnak, az első 's harmadik országgyűlés között minden tagok mindég újra választatnak, minél fogva a' népnek alkalmas-sága vagyon, hogy képviselőjinek választása által a' korona mellett nyilatkozzék-e vagy a' cortes nagyobb része mellett, 's valamely törvénynek megerősítését kívánja-e vagy félre vettetését. A' portugali constitutio ellenben a' királynak csupán csak egy hónapi időszakot enged, melynek folytában ő az eleibe terjesztett törvényt félre vetni vagy elfogadni tartozik. Ha félre veti, akkor a' törvény visszaküldetik a' cortesgyűlésbe, azon okokkal együtt, melyek a' koronának félre vetésére indították. Ha a' cortes-gyűlés első határozata mellett marad, a' törvény ismét a' királyhoz küldetik, ki azt már most min-

den további halogatás nélkül tartozik megerősíteni. A' portugali alkotmány ezen határozata a' törvényhozó gyűlésnek olyan hatalmat ad, mely a' király praerogativáját még szorosabban korlátozza, mint a' hogy korlátolva van magának az éjszakámérikai egyesült statusok elnökének is hatalma, tekintetbe sem vévén azt, hogy ezen elnök két törvényhozó testülettel áll szemben. Nem örömet, és csak egyetlen egy szavazat többségével (42-el 41 ellen) engedték a' királynak országtanács. A' kevesebb számu rész azt állította, hogy a' cortes permanens deputatioja (a' cortes gyűlés eloszlásakor cortes tagokból a' cortes által következő cortesgyűlésig kinevezett 's helyt maradó választottság) alkotja, a' király természet szerénti tanácsosait. Azonban a' királynak statustanácsosait csak a' cortes által ajánlott személyekből szabad választania. Minden esztendőben öszvejjő a' cortesgyűlés, és három hónapig marad együtt; a' követek két harmadrésze a' gyűlés időszakát még egy hónappal meghosszabbíthatja. A' király ellenben a' gyűlést se nem prorogalhatja se el nem oszlathatja.

Már csak az eddig felhordottakból is kiviláglott, miként a' portugali alkotmány mind alakjára mind pedig alapjára nézve különbözik a' spanyoltól. E' különbözés a' két alkotmány főbb határozatainak egymással öszvehasonlításokból még inkább ki fog látszani.

I. czimzete (titulusa) a' portugali constitutiónak, mely mint a' spanyol is, a' megoszolhatatlan szent Háromságnak segítségül hívásával kezdődik, a' portugaliak személyes jusait és kötelesegeit foglalja magába. A' jusok, melyek sokkal jobban megvannak határozva mint a' spanyol alkotmányban, megerősítik, szentelik a' személyes szabadságot (a' 3- és 4ik cikkelyben), lakhely-

nek, tulajdonnak és levélbeli titoknak sérthetlenségét (5, 6, és 18), sajtó vagy nyomtatásbeli szabadságot, melynek egy külön ítélőszék felállítása által kell biztosítva lennie (8), a' törvény előtti egyenlőséget (9), az ország hivatalaira minden polgárnak szabad eljuthatást (12), a' cortesgyűléshez folyamodhatást alkotmányt megsértő, szegő hivatalviselők ellen büntetést kérni (16). A' kötelességek, melyeket a' 19ik cikkely számlál elő, azt foglalják magokba, hogy minden portugali egyenlőleg tartozik a' hazát fegyverrel oltalmazni, 's az ország terhét hordozni.

A' következő - II. - czimzet tartalmát teszik azon feltételek, melyek minden személytől megkívántának, hogy Portugalországban polgár lehessen. Ezen feltételek nem oly erősen korlátoztak, és pontosabban meghatározottak, mint az 1812iki spanyol constitutióban. A' portugali alkotmány szerént házasságon kívül született gyermekek, kikről azt sem tudhatni, ki volt anyjuk, sőt még a' portugali birtok akarmely pontjára kített 's ott megtalált gyermekek is lehetnek polgárok (21). A' 24ik cikkely vallást tárgyazó és azt határozza, hogy a' r. catholica vallás legyen országos vallás (Staatsreligion); azonban az idegeneknek megengedtetik magok isteni tiszteletjeiket magánosan gyakorolni, midőn a' spanyol alkotmány a' r. catholicain kívül minden más isteni tiszteletet merőben tilalmaz. Ezután közönséges alapjai adatnak elé az uralkodásnak, mely örökös monarchiai (28) és a' melynek uralkodó dynastiája a' fenséges Braganza-ház (50); a' felség (souveraineté) lényegesen a' nemzetben van, melyet egyedül illet az a' jus, hogy constitutiót maga választott cortes által készítsen magának, vagy változtassa a' már meglevőt (25 és 26). Az alkotmány változtatására 'bévett' forma egyszerűbb,

mint a' spanyol alkotmány-levélben. Portugalban 4 esztendő múlva változtatások tételéhez lehet kezdeni; Spanyolországban ellenben, míg az alkotmány 8 esztendeig minden részeiben erejében, gyakorlatban nem volt, abban semmi változtatást és pótlást sem lehet javallani.

A' III. címzetbe foglaltatott követválasztási rendszer hasonlólag sokkal egyszerűbb mint a' spanyol. Cortesgyűlésre küldendő követeket megválasztani jusok vagyon mindazon portugálbeli lakosoknak, kik polgari jusokkal élnek, ha egy esztendőtől fogva olyan helyen laktak, vagy tartózkodtak, hol követet szoktak választani. Minthogy a' választás közvetlen, egyenes- direct, nem, mint Spanyolországban, háromszorosan indirect*)

*) Közvetlen, egyenes a' választás — electio immediata, directa — ott, hol azon lakosok, kiknek országgyűlési követek választásában részesülni jusok van, követjeiket mások közbe jövétele nélkül 's egyenesen magok választják, nem pedig mások által választatják. Így vagyon ez Portugalban az 1820- 1821iki alkotmány szerint, 's így nálunk Erdélyben is, például a' vármegyékben; mert a' vármegyebeli nevesek országgyűlési követjeiket gyűlés — marchalis — gyűlésekben önnön magok választják, 's nem mások által választatják. De nem mindennütt ilyen választási rendszer áll fenn. Némely alkotmányos státusokban, p. o. Baden, Weimar n. herczegségekben, a' hasszjai nagy herczegs gben 's a' t. — minden polgárok, vagy kevés kivétellel, csak nem minden polgárok gyakorolnak választói jussal, de nem közvetlen 's egyenesen magok nevezik ki az országgyűlési követet, hanem mindnyájon, kik választói jussal bírnak, több osztályokban öszvegyűlvén, kiválasztanak magok közül bizonyos számu polgárokat, kik választóknak mondatnak; 's csak ezen választók választják aztán a' követeket. Az ilyen választás indirect — electio indirecta, mediata. E' választási mód is praxisban láthatni néműneműképpen Erdélyben példának okáért a' Székelyek között; mert minden principilus és pixidarius székely bír ugyan választói jussal, de némely székekben valamint máskor nem, úgy országgyűlési követek választ-

(42), szükségesképpen kivételeknek kellett arra nézve lenni: így p. o. a' 25 esztendősnél ifjabb kis koruak, a' tanulók és katonai tisztek, kik 25 évet még el nem értek, a' cselédek, kóborlók, barátok, végre mind azok, kik ha meghaladták is már a' 25 esztendőt, de „olvasni 's írni nem tudnak, kirekesztettek a' választói jusból (32). Minden választók megválasztathatnak követnek, azon feltétel alatt, ha „elegendő jövedelmök van“ valamely forrásból, kivéven bizonyos köz hivatalokat, melyek azoknak birtokosait kizárják legalább azon helyeken, hol azokat folytatják (33 és 34); az egy cortesgyűlésen volt követek a' több következő gyűlésekre is megválasztathatnak (35); a' választások választói osztályok által esnek meg úgy, hogy minden osztályból 3—6 követ kerül ki; 50,000 lakósrá egy követ jut (36), minél fogva a' cortesgyűlésnek aránylagosan számosabbnak kell lennie a' spanyolországinál, hol a' constitutio szerént 70,000 lakosnak, 's a' királyné újabb végzései szerént 50,000-nek van egy követe. A' követet választó gyűlések többközségek egybesereglése által oly módon szerkeződnék össze, hogy minden gyűlés legalább 2000 és legfennebb 6000 személyből áll (44). Minden, választást tárgyazó munkálodások a' helybeli váratásakor sem jelennek-meg gyűlésben személyesen minden primir. és pixid. székelyek; hanem minden faluban választanak magok közül magoknak követeket 's ezen követjeik választanak aztán gyűlésben az ott levő több székelyekkel együtt országgyűlésére követeket. Némely statusokban ezeknél is egyszerűtlenebb választási rendszert gyakorolnak. A' hessendarmstadti, 's 1812iki spanyol constitutio szerént a' választási jussal bíró lakosok kezdetgyűléseikben (Urversammlungen) előbb csak egy választottságot választanak magok közül; ez a' választottság választja továbbá a' választókat; 's ezen választók aztán végre a' követeket. Ezért mondatik a' spanyol választás háromszorosan indirectnek.

si tiszték igazgatása alatt állanak, kik a' választó gyűlésekben elnökösködnek (46 és 47). Pápoknak helyök a' hivatalszobában (bureau) vagy (48). A' szavazásokat egy szent mise's egy körülálláshoz alkalmaztatott rövid beszédnek kell megelőznie (53). A' választói foglalatosságot a' főtemplomban eléneklett Te Deum végzi, melyre a' megválasztott követek a' hivatalszoba tagjai közt jelennek-meg (70). A' törvényhozói ülések november 15-dikén nyitvatnak ki évenként (76). A' király csak a' cortesgyűlést kinyitító's bészáró ülésekben jelenhetik-meg, a' ministerek minden tanácskozásban jelen lehetnek de a' szavazáskor tartoznak eltávozni (88). Legelső ülésben a' hadminister tudósítja a' cortes mennyi katona szállásol a' fővárosban és annak tizenkét orányi távolságig terjedő környékében (89). A' követek vélekedéseikért, melyeket a' cortesgyűlésben nyilatkoztattak, bántathatlanok (93); a' gyűlés által meghatározott napi pénzt kapnak (95); törvényhozói kötelességeik folytatása alatt sem magok sem mások számára nem kereshetnek's nem is fogadhatnak-el semmiféle hivatalt, semmiféle díszjelt (96). Jusaik mint törvényhozóknak alkalmasint azok, melyek a' spanyol alkotmánybeliek is, csak hogy Portugálban a' törvények iniciatívája világosabban fen van tartva a' cortes tagoknak; a' 102dik cikkely azt mondja, hogy az iniciativa (jus törvényjavallatokat tenni) másokat kirekesz öleg a' nemzet képviselőit illeti; a' ministerek csupán ajánlásokat tehetnek, melyek csak a' cortes biztossága által véghez vitt megvizsgálás után változtathatnak törvényjavallatokká. Mi előtt a' cortestagok szélyel o-szoálnának magok közül egy permanens deputatiót (helyt maradó választottságot) neveznek-ki olyan felhatalmazásokkal mint Spanyolországban

(114 és 116). A' király végre hajtó hatalma még korlátoltabb mint a' cadixi spanyol constitutióban; így p. o. a' portugali király nem mindég nevezheti 's teheti maga a' száraz földi 's tengeri hadseregek parancsnokait, mert e' kinevezést a' cortes bizonyos esetekre nézve magoknak tartották-fenn (120); a' király ön maga soha sem lehet azon hadseregeknek vezére (121), sőt az oly alkalmatlan terévvé válható koronát sem teheti-le a' cortes megegyezése nélkül (122). Egyébiránt az ő személye sérthetetlen, és címe: „Ő leghívebb felsége“ (124). A' következő alkotmányi határozatokban, melyek a' királyi familiát, dotatiót, uralkodásban következőt, a' királyi széket öröklő kis korúságát és regensséget tárgyazzák, nincsen semmi különös. A' tizenhárom tagokból álló ország vagy státustanácsosok (154) kiket a' király a' cortes által eleibe terjesztett személyekből nevez ki (156), 's kik a' miniszterekkel együtt az ő köteles és felelős terhe alatt levő tanácsosai lesznek (161), mind a' két országban egyenlőképpen vannak össze szerkesztve. Ezek a' portugali constitutionak tulajdonképpen politikai részei. Az V. és VI. rész közül egyik a' birói hatalomról (potestas judiciaria), másik az igazgatásról szól. 15.

NAPOLEON FELSZÓLLÍTÁSA.

Midőn Bonaparte katonái a' marengói csatában már lankadozának, elég volt a' feltüzelésre Napoleonnak eme' felszóllítása: „Katonák! megemlékezzetek, hogy én a' csata helyen szoktam hálni!“